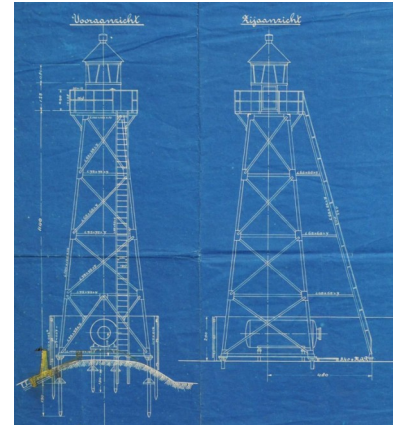

Beschrijving en waardering van nautische objecten in Nederland

De lichtopstand Zeughoek

door Peter Kouwenhoven / Nederlandse Vuurtoren Vereniging (www.vuurtorens.org), december 2021

Gedeelte van een blauwdruk van de ontwerptekening van de lichtopstand Den Oever uit 1918.

Cultuurhistorische waarden

- *Type object / nautische functie:*

Lichtopstand / gedoofd (voormalig geleidelicht)

- *Leeftijd van het object:*

Gebouwd in 1972 ter vervanging van het origineel uit 1918.

- *Historische betekenis van het object en zijn omgeving:*

In 1900 werd bij Den Oever, aan het oostende van het eiland Wieringen, een vissershaven in gebruik genomen. De verlichting daarvan bestond in eerste instantie uit een klein licht op het havenhoofd. Omdat dit onvoldoende functioneel was verzocht de schippersvereniging Schuttevaer om een hoger en sterker licht te plaatsen dat over de huizen in een meer zuidelijke richting zichtbaar zou zijn. Dit verzoek werd ingewilligd en in 1918 werd op de Oeverdijk een ijzeren lichtopstand in gebruik gesteld. Deze opstand werd vervaardigd door ijzergieterij Penn & Bauduin te Dordrecht. Het was een opengewerkte, vierkante zwarte toren met een vierkant platform met balustrade en een rond grijs lichthuis. Het lichttoestel was een trommeloptiek met een gaslamp als lichtbron. Het licht werd gevoed vanuit een gastank die binnen de constructie van de opstand was geplaatst. De gastank werd periodiek gevuld door een vaartuig van Rijks-waterstaat, dat ook de lichtboeien op zee van gas voorzag.

Met het oog op de aanleg van de Afsluitdijk werd in 1927 begonnen met de aanleg van een sluizencomplex bij Den Oever en werd een nieuwe haven aangelegd. Gecombineerd met de aanleg van de Wieringermeerpolder (1927-1930) veranderde daardoor de nautische situatie rondom Wieringen drastisch. De lichten op het westeinde van Wieringen waren niet meer nodig. Het gietijzeren hoge licht van Westerland, gebouwd in 1885, werd gedemonteerd en in 1930 opnieuw opgebouwd bij de in aanbouw zijnde Stevinssluisen. Dit licht functioneerde als geleidelicht voor het aanvaren van de nieuwe havenmond vanaf de Waddenzee en voor de scheepvaart vanaf het IJsselmeer naar de sluizen.

De ijzeren lichtopstand van Den Oever was niet langer functioneel en werd verplaatst naar de nieuwe Wieringermeerdijk, bij de Zeughoek. In december 1930 werd hij daar opnieuw opgebouwd.

De lichtopstand Zeughoek was een oriëntatiepunt voor de scheepvaart op het IJsselmeer. Het is strategisch geplaatst op de knik van de dijk, waar die het verst in het IJsselmeer steekt. Rondom het witte licht waren rode sectoren geplaatst die waarschuwden voor de ligging van de dijk en niet te bevaren water. De witte sectoren markeerden veilig vaarwater.

De ijzeren lichtopstand raakte in de loop der tijd in verval en werd in 1972 vervangen door een vergelijkbare constructie van staal. Deze vervangende opstand kreeg echter geen lichthuis meer. De gasverlichting werd vervangen door twee boven elkaar geplaatste kleine optieken met elektrische lampen. Deze zogenoeten dubbellenslantaarn

De haven van Den Oever eind jaren twintig met de lichtopstand uit 1918.

De haven van Den Oever eind jaren twintig.

Aanleg Wieringermeerdijk op de zandplaat Oude Zeug, 18 februari 1928.

Aangespoeld wrakhout van houten woningen langs de dijk bij Zeughoek, op 7 september 1945. De Duitsers hadden op 7 april 1945 de Wieringermeerdijk op twee plaatsen opgeblazen.

kon ook wel zonder de beschermende werking van een lichthuis. Met het oog op de elektriciteitsvoorziening van de lichtopstand Zeughoek werd in 1971-1972 een kabelverdeelkast geplaatst op de Wieringermeerdijk. Het lichtkarakter veranderde van een onderbroken licht in een isofase licht: 5 seconden helder, 5 seconden duister. Op hydrografische kaarten aangeduid als IsoWR10s. Het licht, op een hoogte van 16,5 meter boven de middenstand, had een bereik van 10 zeemijlen.

Met de komst van satellietnavigatie (GPS) en digitale hydrografische kaarten aan boord van schepen, verloren steeds meer lichten hun nautisch nut. Voor de lichtopstand Zeughoek gold dit op een gegeven moment ook. In 2009 werd het licht daarom geïd.

Architectuurhistorische waarden

- *Bijzonder belang van het object voor het oeuvre van architect of bouwmeester:*

De ontwerper van de originele lichtopstand is niet bekend. Vermoedelijk was dat de destijds bij het Loodswezen aangestelde bouwkundig ambtenaar. In 1918 was dat Otto Jelsma.

De koper- en ijzergieterij Penn & Bauduin (1843-1990) was een van de Nederlandse gieterijen die zich onder meer richtten op de vervaardiging van gietijzeren vuurtorens, kapen, vloerdelen en trappen voor het interieur van vuurtorens. De bouw van deze lichtopstand was een relatief eenvoudige klus.

Het is niet bekend wie in 1972 de vervangende opstand heeft gebouwd.

- *Bijzonder belang in verband met materiaalgebruik en bouwtechniek:*

De lichtopstand is een typerend voorbeeld van de rationele en sobere stijl waarin vuurtorens en lichtopstanden aan het eind van de negentiende en begin twintigste eeuw werden ontworpen. In eerste instantie werden opengewerkte torens nog vaak van gietijzer gemaakt, opgebouwd uit fraai vormgegeven segmenten met decoraties. Een mooi voorbeeld daarvan is het hoge licht van Westerland uit 1885. Later stonden functionaliteit en bruikbaarheid voorop en werden louter nog simpele opengewerkte constructies van ijzer of staal opgeleverd.

- *Aanwezigheid originele optiek en lichtbron:*

De dubbellenslantaarn werd eind 2016 verwijderd. Op het platform is het voetstuk waarop de lantaarn heeft gestaan nog steeds aanwezig. Daaromheen bevindt zich een rond sectorraam, waarbij de bovenste ring is voorzien van driehoekige tanden. Deze moesten voorkomen dat vogels het sectorraam als rustplaats zouden gebruiken en de daarin geplaatste sectoren zouden bevuilden. Oorspronkelijk waren er drie rode sectoren aanwezig. De derde sector is omstreeks 2000 al verwijderd, waarna alleen de twee sectoren ter dekking van de dijk gehandhaafd werden. Inmiddels is er nog één rode sector overgebleven.

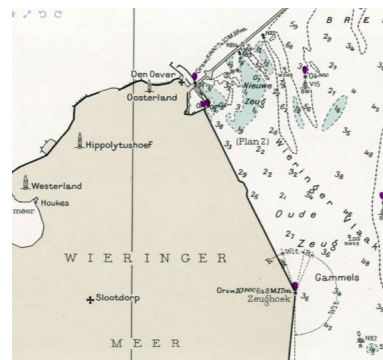
- *Aanwezigheid van authentieke elementen van het oorspronkelijke interieur en exterieur en (on)roerende zaken:*

De huidige lichtopstand is vergelijkbaar met de originele opstand uit 1918 maar verschilt op een aantal punten: De vervanger heeft in plaats van een lichthuis met tromloptiek een dubbellenslantaarn met sectorraam. De balustrade op de omloop van de vervanger is wat grover geconstrueerd en de toegangstrap is smaller en heeft een veiligheidskooi. De gastank was niet meer nodig; daarvoor in de plaats is een kabelverdeelkast gekomen. Er is een modern hekwerk om de opstand gebouwd.

Ensemblewaarden

- *Aanwezigheid lichtwachterswoningen en andere objecten waarmee het object een eenheid vormt:*

Bij de opstand behorende lichtwachterswoningen zijn er nooit geweest. Toen de opstand nog bij de haven van Den Oever stond werd het licht bediend door de lantaarnopsteker van Den Oever. Na verplaatsing van de lichtopstand naar de Wieringermeer-

Hydrografische kaart uit 1960, met daarop aangegeven de lichtopstand Zeughoek en de positie van de sectoren.

De originele lichtopstand Zeughoek op de Wieringermeerdijk in 1971.

De huidige lichtopstand Zeughoek in 2021.

Het sectorraam en de dubbellenslantaarn in 2016.

dijk werd het gaslicht vermoedelijk automatisch ontstoken en gedoofd met een klok-mechanisme.

Er is een historische band met de vuurtoren van Den Oever (het hoge licht van Westerland).

- *Bijzondere betekenis van het object voor het aanzien van de streek, stad of dorp:*
De grijze, opengewerkte lichtopstand is een beeldbepalend element, zowel in het open polderlandschap als vanaf het water gezien. De toren markeert de knik in de Wieringermeerdijk en legt de relatie met het IJsselmeer.

Toekomstwaarde

- *Monumentenstatus:*
Geen. De lichtopstand is in 2021 bij de gemeente Hollands Kroon voorgedragen als gemeentelijk monument. Daartoe werd een 'redengevende beschrijving' opgesteld. Het is momenteel uiterst onzeker of deze status ook zal worden toegekend. Daarvoor is toestemming nodig van de eigenaar. Rijkswaterstaat zou het eigendom (en het opstalrecht) wellicht willen overdragen maar de gemeente zal dat niet zelf op zich nemen. De gemeente heeft als beleid dat ernaar wordt gestreefd de verantwoordelijkheid van gebouwen met een publiekmaatschappelijke functie over te dragen aan particulieren (verenigingen, instellingen en besturen).

- *Eigenaar en beheerder:*
Rijkswaterstaat.

- *Huidig belang voor de scheepvaart:*
Geen.

- *Alternatief gebruik van het object en toegankelijkheid:*
De toren is niet toegankelijk en er is geen sprake van alternatief gebruik.

- *Binding met de lokale bevolking:*
Gering.

- *Onderhoudstoestand:*
Goed.

- *Bedreigingen:*
Omdat de opstand geen nautische functie meer bestaat de kans dat hij wordt afgebroken.

Het sectorraam in 2021, met nog slechts één rode sector en zonder dubbellenslantaarn

De vuurtoren van Den Oever op de Oostkade in 2021.